

DELINKVENTINIS PAAUGLIŲ ELGESYS

Kėdainių suaugusiųjų ir jaunimo mokymo centras

J. Pupkevičienė

PAAUGLYSTĖ

- Paauglystė yra vienas svarbiausių periodų žmogaus gyvenime. Noras tapti nepriklausoma asmenybe yra prioritetas, kurio įvairiais būdais – priimtinais ir laužančiais nusistovėjusias visuomenės normas bei standartus – bandoma pasiekti.
 - Dažnas paauglys sunkiai geba atsirinkti, koks elgesys ir veiksmai yra priimtini, o kurie visuomenėje laikomi žalingais.
 - Jaunimas bando išmėginti viską, kad suprastų, ko nori iš jo visuomenė ir ko siekia jis pats.
 - Mokykla yra antroji socialinė institucija (po šeimos), kurioje paauglio elgesys yra atspindys to, ko mokoma šeimoje, kokios vertybės perteikiamos besiformuojančiai asmenybei.
-

DELINKVENTINIS ELGESYS

- Šeima – pirmoji ir svarbiausia socialinė institucija, mikroaplinka, perteikianti tam tikrus elgesio modelius, kuriuos įsisąmonina ir perima vaikas. Nė vienas vaikas nėra gimęs nusikaltėliu, tačiau šeima kartais tampa pirmąja institucija, kurioje pradeda formotis delinkventiško elgesio užuomazgos, o mokykloje toks elgesys tampa vis dažnesnis (L. Abromaitienė (2012)).
 - Delinkventinis elgesys yra opi visuomenės problema, todėl yra įvairių mokslo sričių – sociologijos, kriminologijos, medicinos, pedagogikos, socialinio darbo, socialinės pedagogikos – tyrinėjimo objektas. Mokslininkai (Valickas, 1997; Kvieskienė, 2005; Jovaiša, 2007; Žukauskienė, 2012), aptardami delinkventinio elgesio sampratą, teigia, kad delinkventinis elgesys – poelgiai, pažeidžiantys egzistuojančio elgesio normas, bet nesukeliantys rimto pavojaus ir nedarantys didelės žalos.
 - Delinkventinio elgesio formos yra smulkūs nusižengimai, dorovės normų nepaisymas (pvz., nedrausmingas elgesys, konfliktiškas elgesys, epizodiškas alkoholio vartojimas, bėgimas iš pamokų ir kt.).
-

DELINKVENTINIS ELGESYS

- Delinkventinis elgesys – tiesioginė žmogaus pykčio ir atmetimo išraiška, įtūžio prasiveržimas, valios pasireiškimas, atvira konfrontacija su kitais, aktyvus mėginimas valdyti situaciją ir kitus žmones. Toks elgesys susijęs su taisyklių, visuomeninių normų pažeidimu, veiksmais, nukreiptais prieš kitus žmones (S. Herms (2005)).
 - Be veiklų, reikalaujančių teisinės atsakomybės, vaikai ir paaugliai dar dažniau atlieka begalę įvairių smulkių nusižengimų, kurie literatūroje dažnai įvardijami kaip „delinkventinis“ elgesys (Žukauskienė, 2006).
 - Delinkventai dažniausiai nepadarо rimtų teisės pažeidimų arba nusikaltimų. Delinkventinis elgesys – tai smulkūs nusižengimai, moralinių elgesio normų pažeidimai, kurie nesukelia rimto pavojaus ir nepadarо didelės žalos (pvz., nedisciplinuotas, konfliktiškas elgesys, epizodiškas alkoholio vartojimas, bėgimas iš pamokų ir pan.) (A. Juodraitis (2013)).
 - Delinkventai – tai faktiškai padidėjusios rizikos vaikai ir paaugliai, kuriems taikomos visuomeninio poveikio priemonės (Valickas (1997)).
-

DELINKVENTINĮ ELGESĮ LEMIANTYS VEIKSNIAI

- Šeima – asmenybės formavimas, auklėjimo klaidos, kontrolės trūkumas, prieštaringi reikalavimai, asocialus, nepastovus santykių stilius.
- Mokykla – neigiamas mokyklos poveikis, nesėkmių ir neigiamų vertinimų dominavimas.
- Bendraamžiai – atstūmimas ir izoliacija bendraamžių grupėse, palankumas asocialų elgesį demonstruojančioms subkultūroms.
- Žiniasklaida – informavimo priemonės, ypač akcentuojama prievarta ir įvairios smurto formos.
- Individualios – asmeninės savybės, raidos sutrikimai, charakteris (Valickas, 1997; Vaitekonienė, 2001; Leliūgienė, 2005).
- Tėvų atsakomybės už savo vaikus sumažėjimas, šeimos ekonominės problemos, nepakankama socialinių ir specializuotų prevencijos institucijų veikla, lėšų trūkumas – pagrindinės problemos, dėl kurių kyla nepilnamečių nusikalstamumas, kuris yra svarbi socialinė problema įvairiose valstybėse (G. Kvieskienė (2005)).

DELINKVENTINIO ELGESIO POŽYMAI

- smurtiniai nusižengimai, įvairaus pobūdžio įžeidimai, sumušimai, padegimai, sadistiniai veiksmai, nukreipti prieš tam tikrus asmenis;
- nusižengimai, siekiant asmeninės materialinės naudos, vagystės, reketo atvejai, mašinų bei kitos vagystės;
- nelegalių narkotikų platinimas ir prekyba (M. Galaguzova (Галагузова, 2000));
- chuliganizmas;
- vandalizmas;
- fizinė prievarta;
- žiaurus elgesys su gyvūnais (O. Suvorova (Суворова, 2009));
- nenoras lankyti mokyklą;
- reguliariai neatliekami namų darbai ir kitos užduotys;
- dažnas lankymasis asocialiose ir neformaliose grupėse;
- asocialaus smurto išraiškos;
- bėgimas iš namų;
- azartiniai žaidimai S. Akutina ir A. Semavina (Акутина, Семавина, 2016);
- rūkymas, patyčios, necenzūrinė leksika, konfliktai tarp mokinių, jaunesnių mokinių užkabinėjimas, siekis dominuoti paauglių rate yra dažnas reiškinys šiuolaikinėje mokykloje (Paauglių delinkventinio elgesio apraiškos mokykloje (2018)).

DELINKVENTINIO ELGESIO PRIEŽASTYS

- Tėvų įtaka (alkoholizmas, psichikos sutrikimai, netinkamas vaikų auklėjimas – autoritarinis auklėjimo stilius, asocialus elgesys, berniai); vaikų ar paauglių hiperaktyvumas, sumažėjusi elgesio kontrolė; vaikų ar paauglių atėmimas iš tėvų (gyvenimas socializacijos centruose, vaikų namuose) (V. Družininas (Дружинин, 2009)).
- Ydingas auklėjimas šeimoje, vaikų įtraukimas į nusikalstamą veiklą, socialinis nesubrendimas, sociopatija*, charakterio nukrypimai (akcentuacijos), psichopatija, lytiniai iškrypimai (L. Jovaiša (2007)).
- Delinkventinis elgesys pasireiškia ryšių su amoraliais žmonėmis arba nusikaltėliais palaikymu, bėgimu iš namų, rūkymu, užsiėmimu nelegalia veikla, elgetavimu, išmaldos prašymu gatvėje, alkoholinių gėrimų viešose vietose vartojimu, girtavimu (G. Valickas (1997)).
- Jaunų žmonių delinkventinis elgesys yra laikomas normaliu, įprastu ir laikinu reiškiniu šiame amžiaus tarpsnyje (J. Žukauskienė (2012)).

*Sociopatija (lot. socius – bendrininkas + gr. patheia – kančia) – psichopatijos rūšis: asmens būdo anomalijos, kurios pasireiškia nesugebėjimu prisitaikyti prie visuomenės (Psichologijos žodynas, 2003).

DELINKVENTINIO ELGESIO PRIEŽASTYS

- Didele dalimi yra vaikų pedagoginis apleistumas, kai dėl auklėjimo stokos ar ugdymo turinio proceso trūkumų atsiranda vaiko veiklos ir elgesio nukrypimų nuo normos (I. Leliūgienė (2003)).
- Delinkventinio elgesio sampratai įtakos turi sociokultūrinis kontekstas, vieta ir laikas bei kiti specifiniai išoriniai veiksniai. Įvairiose kultūrose delinkventiški asmenys apibūdinami įvairiai: sunkūs ar sunkiai auklėjami, probleminiai, asocialūs, patologiniai, deviantiniai, asocialūs, antivisuomeniniai, nusikalstami, kriminaliniai ar amoralūs (G. Kvieskienė (2005)).
- Delinkventinis elgesys dažniau egzistuoja paauglystėje negu kituose amžiaus tarpsniuose dėl daugelio priežasčių. Svarbiausias kriterijus – socialinis nebrandumas ir fiziologiniai kūno pasikeitimai, kurie pasireiškia noru patirti aštrius pojūčius, nepakankamas gebėjimas atsakyti už savo veiksmus, didelis noras būti nepriklausomiems. Paauglys nepasiruošęs įvykdyti nustatytų vaidmenų visuomenėje, kurių reikalauja aplinkiniai (A. Kravčenko (Кравченко, 2006)).

SOCIALINIS EMOCINIS UGDYMAS

- Delinkventinio elgesio prevencijai Lietuvos mokyklose išleistas Švietimo ir mokslo ministerijos 2017-06-30 raštas Nr. SR-3013 dėl prevencinių programų įgyvendinimo. Švietimo įstatymo (2016) pataisose numatyta, kad nuo 2017-09-01 švietimo įstaigos privalo sudaryti sąlygas kiekvienam mokiniui nuolat dalyvauti bent vienoje nuoseklioje, ilgalaikėje socialines ir emocines kompetencijas ugdančioje prevencinėje programoje, apimančioje smurto, alkoholio, tabako ir kitų psichiką veikiančių medžiagų vartojimo prevenciją, sveikos gyvensenos skatinimą.
 - Žinodami būdus, kaip užkirsti kelią įvairių krypčių pažeidimams, ir sumažindami rizikos pavojų ateityje, galime užauginti sąmoningą, tikslų siekiantį išsilavinusį Lietuvos pilietį.
 - Mokykloje vaikai praleidžia daug laiko: mokosi, atranda savo gabumus, silpnąsias ir stipriąsias puses, talentus, susiranda daug draugų, kartais padaro neigiamų dalykų, apie kuriuos net nesusimąsto.
 - Mokykla yra erdvė, kurioje paauglys tampa brandžia asmenybe, tik tam reikia sudaryti atitinkamas sąlygas ir nepamiršti nuolatinio dialogo ne tik su paaugliu, bet ir jo šeima.
-

Socialines ir emocines kompetencijas ugdanti programa, apimanti alkoholio, tabako ir kitų psichiką veikiančių medžiagų vartojimo prevenciją

Tikslas: padėti mokiniams įgyti ir sėkmingai naudoti socialinius ir emocinius gebėjimus, siekiant užtikrinti sėkmę mokykloje ir gyvenime, puoselėti darnius tarpusavio santykius bendruomenėse ir stiprinti atsakingą elgesį visuomenėje.

Uždaviniai:

- Ugdyti savimonės ir savitvardos kompetencijas, būtinas sėkmei mokykloje ir gyvenime.
 - Naudotis socialinio sąmoningumo ir tarpusavio santykių kompetencijomis pozityviems santykiams kurti ir palaikyti.
 - Demonstruoti sprendimų priėmimo įgūdžius ir atsakingą elgesį asmeniniame, mokyklos ir bendruomenės kontekste.
-

LITERATŪRA

1. Paauglių delinkventinio elgesio apraiškos mokykloje. ISSN 1648-8776 Jaunųjų mokslininkų darbai. Nr. 48 (1). 2018.
 2. Socialines ir emocines kompetencijas ugdanti programa, apimanti alkoholio, tabako ir kitų psichiką veikiančių medžiagų vartojimo prevenciją 9, 10 klasėms, 2021-2022 m. m.
-